

סוף סוף לידי שביתת הנשק בסוף החודש.

מעתה, במידה שהדבר לפלוגתי — נסתיימו כמעט הפעולות. שלושה מסר-שמימים ערכו התקפות מגמיכות-מום במכוונות יריה, אך לא נגרמו כל אבדות. אחד מהם נאלץ לחנות מאונס במדבר לאחר שנחבל באש של נשק-קל. משמר-סיור הודיע על פעילות של האויב בסביבת אבן-גורייב ונמצא כי בריגדה עירא-קית שלמה מחזיקה בעמדת מגן חזקה על גדות התעלה. שתי התקפות נערכו על עמדה זו בפלוגה של „רגימנט אסכס“, פלוגת „רגימנט המלך“ ופלוגתי אני. בסיוע מכוניות משוריינות ואוירונים, אך העיראקים החזיקו מעמד ונשארו שם עד תום המרד.

מסע-מלחמה קטן זה מעיד, כי כוח הנופל הרבה מאויבו גם במספר וגם בעצמת-אש, יכול, בתנאי שתפעמנו רוח תוספנית נאותה, לנחול בכל זאת נצחון מכריע. הרבה יש לזקוף על חשבון החיילים הבריטיים והאיסטרטיות מבני הילי-דים גם יחד, שלקחו חלק בפעולות, על עוז הרוח שהראו נגד אויב שהיה חזק מהם ביחס. ובכל זאת אין ספק כי לולא העדיפות באויר היתה פרשה זו שונה בהרכבה. ואחרון אחרון עלי לתת את השבח המגיע לאשורים, התנהגותם ורוח-הקרב שבהם היו ראויים תמיד לכל לשון של תהלה. ישבתי ביניהם בשלוש השנים האחרונות, למדתי להכירם יפה, ואני רואה אותם כראות ירידים. הם נלחמו להפליא בערנו במלחמת העולם הקודמת והראו כי הם מוכנים ומזומנים לעשות כן שוב גם במלחמה זו. תקותי נאמנה כי שרותם יזכה להודיה באיזה אופן שהוא, אחרי שמלחמה זו תגיע לסופה.

ד"ר אליהר

ג'רוויס-פיי על פיק פחה*

(תולדותיה המדיניים של עבר-הירדן)

מחבר הספר, מיוזר ג'רוויס, ידוע לקוראים מספריו הקודמים על סיני ומצרים, המצטיינים בשפע ידיעות מקוריות על חיי התושבים והשבטים הנודדים באיזורים אלה. בספרו החדש מעלה המחבר עובדות רבות מתוך קורות עבר-הירדן, מאז כבושה ע"י הצבא הבריטי ועד ערב המלחמה הנוכחית. כנקודת מוצא משמשת לו אישיות מיסדרו ומפקדו העליון של הלגיון הערבי בעבה"י, פיק פחה.

פיק, חייל מקצועי ששרת בהודו, כסודן ובמצרים, הצטרף במלחמה הקודמת ללורנס והיה אחד מעוזריו הראשיים בארגון קבוצות הברווים מחיג'אז, לשם התקפה על מסה"ב החיג'אזית, שחיברה את תורכיה עם צבאה בערב. עכ גמר המלחמה נשאר פיק בעבה"י, להשלים סדר בארץ פנימה ולארגן את משמר

* «Arab Command», The Biography of Lieut.-Col. F. W. Peake Pasha, by Major C. S. Jarvis. London, 1942.

הנבולות נגד פשיטות מהארצות השכנות. וג'רוויס, שמלא תפקיד דומה במדבר סיני, מגולל לפנינו את פרשת התלבטויותיו של פיק בעבה"י. בגמר מלחמת העולם קבל פיק פקודה להחזיר את חיל הנמלים לכאר שבע. אחר כך נתמנה למפקד חיל המצב בעקבה. בראשית 1920 הוחזר כל „גדוד הנמלים המצרי“ (בו שירת פיק) למצרים, לשם פירוקו - - ואילו פיק עצמו נתקבל למשמרת א"י, וגשלח מיד לעבה"י, למען נצח על ארגון המשמרת וכוחות הבטחון באזור זה. אמנם, כבר בהיותו בעקבה פעל למעשה בשמח שעתיד היה להכלל בתוך עבר הירדן, והתקרב במשהו אל בעיותיו של חבל זה.

בקיום בולטים מתאר ג'רוויס את המצב הגיאוגרפי והאתנוגרפי של הארץ: „רבים, המכירים את עבה"י רק בקשר עם פעולותיו של לורנס, נוטים להאמין שהארץ היא מדבר. דעה זו נכונה ביחס לחבלים מסוימים במזרח וברומה הקצוני, מקום שם הר אדום ומואב עוברים אל ערב המדברית... האיזור הצפוני, בין רבת-עמון לבין הגבול הארצישראלי, וכברת-הארץ שבין מסלת הברזל החיג'אזית לבין פסגות ההרים המתרוממים מבקעת ים המלח, מהווים את השמח המעובד. כאן יושבת האוכלוסיה של עבה"י המעבדת את האדמה הסמוכה לכפרים... חבל אחר שבו אתה מוצא עבוד חקלאי הוא ואדי סרחאן, שקע עמוק שראשיתו כ-120 קל"מ ממזרח לעמן וסופו על ידי ג'אוף, בלב ערב הצפונית. בנוה-מדבר זה המבורך במים נמצאים כמה ישובים קטנים, כגון אזרק, בה בנו הרומאים מצודה גדולה. תובע זכיון למרעה כאן הוא שבט רואלה, מסוריה, אם כי עכשיו רועים שם בחורף כמה משבמי עבה"י. רק חלקה הצפוני של בקעה זו נמצא בתחומי עבר הירדן. מספר תושביו של עבר הירדן הוא כיום כשלוש מאות אלף נפש. ואין זה אלא החלק החמישי מהאוכלוסיה שהארץ כלכלה בת-קופת הרומאים, בין שנות 200 ל-500 לספירה. בתקופה ההיא היתה עקבה הנמל הראשי של הארץ ומחוברת עם עמן וגרש, שמצפון לשם, בדרך סלולה לאורך מורדותיהם המזרחיים של הרי מואב ואדום. לאורך דרך זו נמצאים עוד היום שרידי ישובים עתיקים המעידים על עבודת אדמה בקנה מידה גדול. גבול השמח המיושב היה הקו שבו עוברת כיום מסלת הברזל החיג'אזית; מעבר לקו זה חנו הברווים שקבלו אז, כמו בדורות האחרונים, קצבות בצורות שונות תמורת המנעות מפשיטות בישוב. כך היתה דרכו של הברוי בכל הדורות לקבל שכר לא על מנת לעשות משהו, אלא על מנת להמנע מעשות משהו...”

אחרי התפוררות האמפריה הרומאית הלכה וגדללה האוכלוסיה בעבה"י. שנוי מה למובה חל במשך התקופה הקצרה של שלטון הצלבנים. אף השלטון העותמני החל מנסה לפני כמאה שנה, לעצור בעד חדירת הברווים ולאפשר את רבוייה של האוכלוסיה המיושבת.

כיום מתחלקת האוכלוסיה בעבה"י לשני סוגים: עובד האדמה והברוי, העונים זה את זה. איבה זו בין הנודד לבין עובד האדמה היא מקור הקשיים בהם נתקל כל שלטון בעבה"י. בימים קדומים היתה ידו של הנודד על העליזה. הוא היה פורץ מהמדבר, עם על הישוב ונעלם שוב במרחק. גמלי-הריצה —

אמצעי התחבורה של המדבר — איפשרו לו לגנוע במהירות ולהפתיע את קרבנו. לעובר האדמה לא היתה כל אפשרות להדביק את אויבו בשממה. עקב יתרון זה של הנודדים על עובדי האדמה היה הפלח תלוי תמיד בחסדו של הברוי ונאלץ לשלם לו מסים מעיקים כופר נפש וכופר רכוש. אולם גם תשלום המסים לא היה בו כדי להרחיק את סכנת הפשיטות. השבטים שלא נהגו ממסים אלה לא החמיצו שום הזדמנות לפשוט לתוך גבולות הישוב, בהעדרו של השבט המגן.

עם ראשית השלטון הבריטי בעבה"י חל שנוי לפתחה. השלטון החדש התאמץ להחדיר בלב הישוב את ההכרה שאין הברוי חזק מלגצתו. הנודד ידע עד אז לנצל את פרסומו כאיש החי על חרבו שכל כוח לא יוכל לו, והכפריים אף לא ניסו להתנגד לו. במידה שנברה הכרת הישוב בתועלתה של התנגדות מעילה לפשיטות הנודדים, הלכה ופחתה סכנת הפשיטות.

אמנם מאליו מובן שאין לחסל במהרה מצב שנוצר במשך דורות ונוסף על כך לא תמיד עמדו המושלים הבריטיים לימין הישוב. „הצד המכרח — כותב ג'רוויס — הוא שהנגוד בין הישוב לבין המדבר משתקף לפעמים גם ביחס של המושלים השונים כלפי שאלה זו, כל מושל לפי תכונותיו ונמיותיו האישיות אם המושל חרור מושגים מודרניים של קדמה והתפתחות, ושואף לנצל כל שעל-אדמה למזכת הכלל, הרי לא יראה בברוי, על אף סגולותיו המקנות לו חן מיוחד, אלא שריד מימי הבינים העומד בקיר אטום בפני כל קדמה... אולם, אם המושל גומה מסבכו לדברים שבפיוט וברומנטיקה, הרי כל אהדתו נתונה לברוי... וכל פגיעה קלה בזכויותיו המסורתיות, נראית לו מעשה חמסנות שאין לו כפרה...“ אהדה זו לברוי מתגלה ברוב הספרים הנכתבים ע"י תיירים שאינם מעמיקים להכיר את הבעיה ומסתפקים ברשמים שפחיים מחיי הנודד. ואכן הברוי עלול לקחת את לב הזר בסגולותיו המיוחדות, כפי שהגדירן סר מרק סייקס: „הברוי הוא המזור שבבריות. תרבותו החמרית היא במדרגת תרבותו של ה„פושמן“. אולם מוחו החרף והדק מפותח כמו זה של אנגלי משכיל. אין לך שקלה ופריה העולה על כוח תפיסתו, אין לך מצב אשר לא יבינו מיד, ואין לך איש אשר הברוי לא יצליח להכירו. אולם אין עבודה שהוא יוכל לעשותה...“ וג'רוויס מעיר: „לעומת זאת משולל עובד האדמה בארצות הערביות את הסגולות שמנינו בברוי. מהיותו תלוי בחסד הנודדים ובגובי המסים הפך בעצמו לרודף-בצע העלול לנצל כל הזדמנות על חשבון זולתו. רמת היושר שלו אינה גבוהה ביותר, ולא תמיד אפשר לסמוך עליו... לעומת זאת מצטיין עובד האדמה הערבי בחריצותו, בהסתגלותו לעבודה קשה, ובכשרון למצוא את מחיתו בתנאים הקשים ביותר.“

כאן מציין ג'רוויס שמנהיגי התנועה הפאן-ערבית מבין המשכילים מתעלמים, אולי בלא יודעים, מנגודים אלה (המונעים בעד אחדות ערבית כללית). וכך אמר פעם פיק: האנגלי הבינוני שקרא את ספרו של דאומי "Arabia Desert" יבין לנפש הברוי יותר מרוב הערבים המשכילים שוכני הערים. ג'רוויס כותב, שבזמן המאורעות בא"י לא הצליחו המנהיגים

לקבל עזרה רבה מאת הברדים. הללו ראו את המאורעות „כתגרה בין עובדי אדמה, כלומר, דבר שאינו מענינם“.

לדברי אבן חלדון (הסופר המושלמי-הברכרי מימי הבינים) „דומים הערבים לים סוער אשר גליו מתפרצים מהמדבר וגשברים אל הישוב, ומפסידים מכוחם ההיולי מתוך מנע בעבוד האדמה“. דברים אלה אמת הם ביחוד לגבי ערביי עבר-הירדן. רוב יושבי הכפרים אינם אלא צאצאיו של איזה שבט מלחמה שעזב את החיים הקשים במדבר והתישב על שפחי אדמה שכבש בחרב. השבטים הגדולים שבעבר הירדן יושבים בו פחות משלוש מאות שנה.

מראשית כהונתו בעבר הירדן שם לו פיק למטרה לכונן שלטון מדיני שיהיה בר-קיימא וגושא את עצמו. ג'רוויס אומר עליו, כי הוא היה חפשי, בנוד להרבה אנגלים אחרים, מכל אהדה מופרזה לברדו. הוא ידע שקיום המדינה תלוי בראש וראשונה בעובדי אדמתה, ולא בנודדים שאינם נזקקים לשלטון תקין. הוא לא התעלם מזכויות הברדים, אולם בדעתו שזכויות אלו של הברדי פירושו לרוב אינו אלא גרימת עול לזולתו, ראה צורך לצמצמן.

ואלה דברי פיק על תפקידו בעבר-הירדן: „ב-1914-1918 מרדו מספר ערבים מערב הצפונית בתורכים. מספר המשתתפים בפועל היה מצומצם מאד והם נחלקים לשנים: א. אלה שהיו באמת חרורי רגש לאומי: המשכילים מסוריה, עיראק ובמידה פחותה בהרבה מא"י. ב. שבטים בלתי שקטים, המוכנים תמיד למרוד בכל שלטון תקין, ערבי או אחר — ואשר במקרה זה קבלו שכר מאת מעצמה זרה (ממשלתנו אנו) למען ימרדו באדוניהם התורכים. כל עוד נמשכה המלחמה והיה קיים כוח בריטי חזק לשמור על הסדר, היתה תועלת בנודדים. אולם בגמר פעולות האיבה, כשהשלטון התורכי התמוטט מבלי תולש אחר במקומו, החל הנודד פושט בישוב.... אמנם, יתכן לומר כי מצב זה הוא מצב תקין בערב. תהליך זה עובר כחוש השני בהיסטוריה הערבית. מנת חלקם של הכפריים ואנשי העיר הערבים בכל תולדותיהם היו שגשוג ורווחה בתקופת שלטון זר, או מצוקה ודכוי בשלטון שבטי הנודדים.

„בבואי אל עבר הירדן התחילו הברדים מקצצים בשטחים המעובדים. השלטון הערבי שברמשק היה חלש מכדי שיוכל להדוף את הברדי. ואלולא גבסו הבריטים לעבר הירדן, והצרפתים לסוריה, אין ספק ששתי הארצות, פרט אולי ללבנון, היו חוזרות לשלטון שבטי, ולדלדול. ראיתי איפוא כתפקיד ראשון לעצמי לבלום את כוח השבטים שגדל והלך. שימתי היתה להקים מערביי-הישוב כוח שיוכל לחסום בהדרגה את הדרך בפני הברדי ולאפשר לשלטון הערבי לשלוט, ללא הפרעות מצד ראשי השבטים. ידעתי ששנים תעבורנה עד שאקים כוח בעל עצמה מספיקה שיתן אפשרות לממשלה ערבית לעקור את תוצאות השלטון השבטי שמאז המלחמה... קל יותר היה להקים שלטון בריטי ולמשול בארץ ככוח צבאי בריטי. אלא שדבר זה היה כרוך בהוצאות ובסכסוכים מרובות. מלבד זאת הייתי משוכנע תמיד שחלק זמנו של שלטון בריטי ישיר. הרעיון הלאומי שהובא מהמערב, יחד עם ההשכלה המודרנית ההמונית, הפך לגורם שאין להתעלם ממנו.

כך סברתי שכל כמה שנמסור את השלטון בידי הערבים ונמנע מהתערבות — כן ייטב לנו ברכות הימים... בדרך כלל יוכל שלטון ערבי של משכילים עירוניים לקיים ממשל הגון פחות או יותר, באם נשים עין עליו ונדאג לכך שכוחות המש- טרה יהיו חזקים כדי לשמור על הסדר ולמנוע בעד גזילת החקלאים והסוחרים על ידי הברדוים...

במשך כמה שנים היה הכל כשורה. כל עוד לא פשט שלטונו של אבן-סעוד על חיג'אז ועל ואדי-סרחאן והברדואים יכלו לעסוק כבימי קדם בפשיטות הרדיות, אבל אחר גפילת השושלת ההאשמית שבמכה, קרבו אחוזות אבן-סעוד אבסומסית על גבולות עבר הירדן והפשיטות הפכו מעין ביגשבמי לבעיה בין-לאומית. אבן-סעוד הרשה לשבטיו לפשוט בעבר הירדן וסרב גם להודות בכך וגם להחזיר את הביזה. יתר על כן, הוא מניש מיד לממשלת בריטניה תלונות על שבטיו עבה"י שפשטו בגבולותיו, והיה מוצא אוזן קשבת. לראשונה ניסה חיל-האוויר המלכותי — ללא הצלחה מובהקת — למנוע פשיטות; ואח"כ הוקם ענף מיוחד של "הלגיון הערבי" לטיפול בשבטיו הנודדים. בו בזמן הוזמן מיור גלאב, (*) בעל נסיון בעניני הברדוים, להיות סגני ולחקים משמרת-מדבר מיוחדת מתוך השבטים עצמם. (**)

לרוע המזל נוצרה "משמרת המדבר" החדשה אחר י שהלגיון הערבי הסדיר השלים את תפקידו בהקמת הבטחון הצבורי בחלק המיושב של הארץ. והנה באה הממשלה והתחילה להקציב לשבטים קצבות, שלא היו אלא תשלומי- "סורה" (מסי-החסות) שמאז, בשם אחר. ועם זאת היא נותנת להם מכוניות-משורינות עם מכוניות-יריה, מכשירי-שדור, מצודות ואביזרים צבאיים אחרים, אשר "הלגיון הערבי" המקורי לא זכה בהם מאז הוסדו. כל זה לא היה אולי כה חשוב לו נשאר לכוח החדש אופי משמרתו. אלא שנבר הפתוי, ואת הברדוים האלה הפכו בהדרגה לחיילים, מצוידים בנשק ואמצעי תחבורה חדישים, בעוד ש"הלגיון הערבי" הותיק, המורכב מתושבי הערים והכפרים, נשאר בעיקר כוח משמרה גרידא. כל עוד נמצא הפיקוח העליון בידי אנגליה אין סכנה רבה בסדר-רים כאלה. אך באם יספקו את הדרישה הנוכחת לעצמאות, ע"י הוצאת הקצינים הבריטיים, ויתנו לשייכי השבטים נשק בו יוכלו שוב לשלוט בבני הישוב, הרי אין סופה של שליטה כזאת אלא עוני ומצוקה. מדיניותי אני היתה תמיד למנוע עצמה מראשי השבטים, כי זו ופריחת הארץ לא תעלנה בד בבד."

כשבא פיק לעקבה בשלהי שנת 1918 היתה הנהלת עבר הירדן שרויה במצב מעורפל מאד. איש לא ידע מה יהיה עתידה של הארץ, מי ישלוט בה ומה גבולותיה. המושל הצבאי בעקבה, למשל, שאיש לא מינה אותו, קבל הוראות מהמלך חוסיין במכה — והוראות הפוכות לגמרי מהממשלה הערבית

* Major Glubb *

** בראשיתו היה גדוד-מדבר זה מורכב משמרות-גמלים בלבד; אך בשנים האחרונות התפתח בו, במידה רבה, אגף המשמרות-חמוניות שמילא, כפי שמציין ג'רוויס בספרו, תפקיד מסוים ב-1941 במסע-עיראק וכמסע-סוריה. — המער.

שבדמשק. מה שמנע במקרה זה בעד תוהו ובוהו נמור היתה העוכרה, "שמושל זה היה מאותם בני אדם שאינם מוציאים לפועל שום הוראה וגמנעים בזה מלהכניס את עצמם במבוכה ע"י ציות לשני אדונים..." אותו מצב שרר במאען שמושלה מונה ע"י דמשק. ומשהיה מושל עקבה מקבל הוראות להשתמש בסמכותו על מאען, היה מזמין את מושלה של עיר זו ללגום בצותא מהמשקה החריף ומסתפק בכך. תביעותיה של מדינת ח'ינ'אז (כיום ערב-הסעודית) על עקבה ומאען גורמות מאז ועד היום הזה להיות הערים הללו סלע מחלוקת.

ביתר הערים משלו קצינים בריטיים שונים והמצב בהן היה טוב קצת יותר, אלא שהללו נתקלו בקשיים רבים בהשלמת הבטחון הצבורי. האוכלוסיה היתה כבר רגילה למצב המעורר של "מפיש חקומה" (אין ממשלה). בעבה"י הוקמו אז כמה ממשלות שהיו צוררות זו את זו. באיזור אחד נוצרה "מדינת מואב", — שם בעל צביון תנכ"י — אשר כל תקציבה היה חמש מאות ל"ש שקבלה מהרפתקן אנגלי תמורת זכיון לנפט. באיזור הצפוני של הארץ הקים פקיד בריטי, מחוסר כספים ומשמרה וכל שלטון, ממשלות בארבעה חבלים נפרדים האויבים זה לזה — והצליח לקיים את הבטחון הצבורי ע"י איום בהתנפלות שאר האיזורים על איזור הסודר.

בבוא פיק לעבה"י ב-1920, לאחר שנתמנה למשרת-קבע בחבל זה, קבל כבר באס-סלט, בדרכו לרבת-עמון, ידיעה, שראש השבט בני סחר, מתקאל פחה, וראש עיריית רבת-עמון כבשו את העיר כדי לספחה למדינה הערבית וגמרו אומר לא לתת לשום אנגלי לבוא העירה. פיק לבש את מדוי המהודרים ביותר, חגר חרב והופיע כבא כוח הוד מלכותו האנגלי. משראוהו שני הכובשים בכך, קבלוהו יחד עם יתר חשובי העיר, בכבוד רב.

כבר מראשית שבתו בעבה"י נוכח מיד לדעת כי את מלאכתו יהיה עליו להתחיל מן היסודות ממש. מנגנון הממשל היה רעוע ומעמדו בלתי ברור. אי הסדר בלט אף בתוך העיר הראשה, רבת-עמון. מצב הבטחון בה היה בכל רע. למחרת בואו העירה ראה ברחבת השוק ערבי והרב שלופה בידו חרף אחרי ערבי אחר. מתחילה חשב שהוא איזה "משחק מזרחי" עד שראה כי בעל החרב מחץ בחרבו את ראש רעהו. איש לא שם לב למה שקרה, והשומר שעמד בקרבת מקום לא נקף אצבע.

פיק חזר מיד לירושלים ודרש סמכות לגייס מאה איש עם חמשה קצינים (75 פרשים, ו-25 קלעי מכונות-יירה רכובים). בקבלו סמכות זו חזר לרבת-עמון והקים את "הלגיון הערבי". ב-1921 מנה הלגיון כאלף איש (2 גוגדות פרשים, שתי פלוגות רגלים, פלוגת מכונות-יירה, 2 תותחי הרים ומחלקת אתות). ב-1926 עם ספוח מחוז מאען לעבה"י, נוספו ב-300 איש, מהם 100 איש ביחידת גמלים, לאיזורי המדבר של מעאן. אך ב-1927, כשהג'נדמריה ("המשמרה המעו" לה") הארצישראלית הפכה לחיל-הספר של עבה"י, הועמד שוב ה"לגיון" על אלף איש ויחידות מכונות-הירה והאתות בוטלו. ב-1930 נוצרה בפיקודו של גלאב משמרת המדבר שהיתה מורכבת ממאה וחמישים בדווים (בחלקם רוכבי-

גמלים, ובחלקם אנשי „מכוניות משוריות“). עקב המאורעות בארץ גוייסו שש מאות איש גוססים. הרוב הגדול של הגוים, פרט לאנשי גלאב, הם בני הערים והכפרים; יש ביניהם צ'רקסים ותורכים, מאלה שהונחלו על הקרקע ע"י התורכים (*).

לשם הבנת התנאים בהם פעל פיק יש לסקור בקצרה את תהפוכות המשטר בעבה"י. עקב מסירת המנדט על סוריה לצרפת הוצא משם חיל המצב הבריטי. מאחר שנבולותיה של סוריה — לדברי ג'דוים — לא היו נהירים ביותר הוצא חיל המצב גם מעבה"י, והוקמו שמונה „מדינות“ ערביות זעורות (כפי שהזכרנו לעיל). בספטמבר 1920 בקר הנציב העליון החדש, הרברט סמואל, בא סאלט והכריז בכנוס גדול של זקני שבטים וראשי ערים, על הקמת שלטון אחיד בעבה"י. בו ביום הביאו השייכים של כרך לפני הנציב שני ארצישראלים שהתאכסנו אצל השבטים במשך כמה חדשים, לאחר שנמלטו מא"י עקב המאורעות באפריל 1920. השייכים בקשו מהנציב לתת חנינה לשני הפליטים תמורת הסכמתם להקמת השלטון בעבה"י. הנציב העליון הבטיח להם שיעיון בבקשתם בשובו ירושלימה. לא עבר זמן מועט והנציב הודיע שהוא מוכן להרשות להם לשוב לא"י בתנאי שיתחייבו בשבועה להמנע להבא מכל פעולה פוליטית. שני הפליטים היו חג' אמין אל חוסייני המופתי לשעבר ועארף אל עארף, מושל באר-ישבע כיום.

לקראת השלטון האחד נשלחו כמה קצינים בריטיים, ועל אחד מהם — פיק — הוטלה הדאגה למשמרה ולבטחון.

השלטון החדש בעבה"י נתקל בקשיים רבים שהיו כרוכים במצב הפוליטי בסוריה. שם פיטרו הצרפתים, לאחר שחוסלה מלכותו של פיצל, את הערביים נושאי המשרות האחראיות והקימו שלטון שהיו דומה בכל לשלטון קולוניאלי. רבים מן העסקנים והפקידים המפורסמים עברו לעבה"י והתחילו לארגן כוח ערבי שיילחם בצרפתים — וכמה מהם נקלעו במנגנון ההנהלה של עבה"י. והנה, בשעה שהתסיסה בעבה"י נגד הצרפתים גברה והלכה, הגיע (1921) האמיר עבדאללה ברכבת החיג'אזית המקולקלת למאען. הרכבת שרכה דרכה בחמש מאות ק"מ, בהשתמשה בעמודי המלגרה לדלק במקום פחם, ואת קטעי המסלה המקולקלים תקנו קבוצות ערבים שליוו את האמיר. לפי שמועות שנפוצו אז הגיע האמיר לעבה"י במטרה לעזור בארגון כוח ערבי שיילחם בצרפתים. אולם האמיר בא מחוסר כל אמצעים לכך. הוא נשאר במאען, שהיתה אז מחוץ לשטחה של עבה"י, ושלח את אחיו, השריף עלי, לרבת-עמון. (הצרפתים ראו בזה קנוניה מצד האנגלים נגד שלטונם בסוריה. אולם ג'דוים, בספרו את השתלשלות העניינים האלה, מדגיש וחוזר ומדגיש שהאנגלים בעבה"י עשו את כל מה שביכולתם

* במשך השנתיים האחרונות חלו, כידוע, הגדלות נוספות בלגיון הערבי, וכפי שצוין בכתובות — הורחב ביחוד גודל המדבר אשר ללגיון. אגב זה חלו, כמוכן, שנויים גם בהרכבו האחוזי של החיל. — המער.

כדי למנוע כל חתירה תחת השלטון הצרפתי בסוריה — „אם כי רוב מאמציהם היו לשוא, מהיות כל מנגנון הממשל בעבה“י דוגל ברעות הפוכות“). בעת ובעונה אחת עם בואו של האמיר עבד-אללה לעבה“י הגיע צ'רצ'יל, אז מיניסטר המושבות, לקהיר כדי להשתתף בוועידה של באי כוה בריטיים במזרח התיכון. בין המשתתפים היו פיק, המיור סומרסט (*), כנציגי אנגליה בעבה“י, ולורנס — אז יועץ משרד המושבות. ביום השלישי לוועידה הועמדה על סדר היום בעית עבה“י. פיק עמד למסור דו“ח על המצב בארץ. פתאום קבל פלגרמה קצרה ממשרדי הממשלה בעבה“י, וזו לשונה: „האמיר עבד-אללה נכנס היום לרבת-עמון“. ידיעה זו שנתה את המצב תכלית שנוי. „צ'רצ'יל, כותב ג'רוויס, בכוח כשרונו לקבל בן רגע החלטות נבונות, החליט באותו מעמד להפגש אישית עם האמיר כדי לבוא אתו לידי הסכם. לפני כן לא עלה על דעתה של ממשלת בריטניה שאחד מבני בית ההאשמים צריך לשלוט בעבה“י, אך נוכחותו של האמיר בעבה“י העמידה אותה לפני עובדה קיימת, ומוטב היה להוציא מתוק מעוז... מעניין הרבר... וששלים המדינה בא לארץ בלי שהוזמן לכך... ואמנם בקור זה שבהיסתה הדעת נהפך מענין-מסריד למאורע המוצלח שבתולדות המדינה“...

פגישת צ'רצ'יל עם האמיר גסתיימה בהסכם, שהאמיר יקבל לידו את השלטון על עבה“י ושעליו לעשות הכל כדי להפסיק את הפעולה נגד צרפת. אנגליה הקציבה לעבה“י סך 180.000 ל"ש.

בקשר עם זה מביא ג'רוויס את דברי לורנס בהקדמתו (שלא נתפרסמה) ל„שבעת עמודי החכמה“... „הוא (צ'רצ'יל) העדיף את היושר על התועלת, ומלא את הבטחותינו (לערבים) ככתבן וכרוחן. הוא קיים את כל התחייבויותיו של מק-מהון ביחס לא“י, עבה“י וערב; ואילו בארם נהרים הרחיק לכת בהרבה לעומת תנאי מכתבו. הוא נתן לערבים הרבה יותר, זשמר בשבילנו הרבה פחות משחשב מק-מהון לנכון... בעיני סוריה לא יכול היה להתערב. אין ברצוני לפרסם תעודות סודיות או להאריך בהסברות ארוכות. אולם עלי להביע את הכרתי שאנגליה יצאה מהענין הערבי בנקיון כפיים...“ לדברים אלה מוסיף ג'רוויס: „מנחמת היא דעה שקולה זו מפי איש שהיה מנהיג המרד הערבי, ושעמד תמיד לימין הערבים ומבין לרוחם, אולם עם זאת היה גם משוכנע כי מן הנמנע הוא למלא את דרישותיהם כולן...“

אחרי ועידת קהיר הופל על פיק להגדיל את מספר המגויסים של ה„לגיון“. הצורך בהגדלה זו נבע מתבוסת הלגיון בקרב נגד תושבי אל-קורא (חבל בצפון-מערבה של עבה“י, מעבר לאירפיד), שסרבו לשלם את המסים. קרב זה הוא אחד המקרים המעציבים ביותר בתולדות הלגיון. פיק נעדר אז מעבה“י. אנשי הממשל הערביים שבעמאן שלחו את הלגיון, בפקודו של קצין תורכי לשעבר, לדכא את המרד. ג'רוויס מעיר בלעג שקצין זה הגה כל חייו בתורת האסטרטגיה של נפוליון. אולם בנסיונו הראשון באסטרטגיה מעשית

בחבל זה, המכונה ושסוע גאיות עמוקים ותלולים, שכח את כל גרסתו. הוא הכניס את הלגיון לתוך בקעה עמוקה בלי משמרות מספיקים לשמירת אנפיו ונפל במארב, כשהוא מוקף קלעים ערביים על כל הגבעות מסביב. במשך זמן מועט נהרגו 18 מן הלגיון, רבים נפצעו, והשאר נפוצו ונמלטו. פיק גאלץ היה להתחיל הכל מחדש. אולם עכשיו נתקל בקשיים גדולים עוד יותר מאשר בפעם הראשונה. כמקודם ראה פיק צורך להרכיב את הלגיון מתושבי הערים והכפרים בלבד. ראשי הכפרים ראו, איפוא, ב"לגיון" כוח שאורגן נגד שלטונם, ועשו מאמצים רבים כדי לסכלו. על כל מי שרצה להתגייס איימו ברצח. עזרו על ידם פקידים סוריים ממשלת עבה¹, שראו בעין רעה את מסירת התפקיד של ארגון הכוח הצבאי בידי אנגלי. הם הפיצו שמועות שאנגליה מתכוונת לגייס את הערבים לצבא שלה. ברור היה לפיק שעליו להקים מיד את הכוח הצבאי, שאם לא כן יעמוד בפני מרד גלוי באין לו כוח לדכאו. הוא מהר לא²י וכאן אסף אנשים שונים — מצרים וסודנים ששחררו מהצבא עד גמר המלחמה וכארבעים איש משכם, בסה"כ כ-250 איש, — ורכש בשבילם מדים ממחסני הצבא הבריטי, שעמדו למכירה. ורובים גרמניים. עם חיילים אלה חזר פיק לעבה³, והוכיח לתושבי המקום שיוכל לארגן חיל גם בלעדיהם; אלה חזרו בהם אזי מדעתם ורבו הבקשות שיגייס ללגיון את בני הארץ במקום הזרים. אולם פיק לא רצה לפטר את אלה שעמדו לו בשעת צרה, חוץ מאנשי שכם שהתנהגותם היתה בניגוד לכל משמעת צבאית. לאחר זמן לא רב מצא פיק הזדמנות להפטר מאנשי שכם. כשאחד מהם נאסר בגלל עבירה על חוקי המשמעת, הופיעו כל השכמיים שבלגיון לפני בית פיק, כשהם מזוינים, ודרשו בצעקות ובאיומים את שחרורו של הנאסר לרגל חג מוסלמי אשר התקרב אז (קורבן כיראם). פיק הסכים מיד לדרישתם ונתן להם מכתב אל מפקד המחנה ובו הוראה לשחרר את הנאסר, אולם מיד התקשר טלפונית עם אותו מפקד וציווה עליו לאסור את כל אנשי שכם שיגיעו לשם אחרי כמה רגעים. בבואם שמה הוקפו ע"י אנשי הלגיון שפרקו מהם את נשקם, הלבישום בגדים אזרחיים והחזירו את כולם לשכם.

סכנה גדולה יותר מזו של אנשי שכם נשקפה לפיק בהזדמנות אחרת. בשנים הראשונות לקיום מדינת עבה⁴ היה תפקידו קשה ביותר — גם בשל המכשולים, שצוינו כבר, בדרך הקמתו של כוח מאורגן וממושם, וגם בגלל הרתיחה המתמדת של הקלחת הפוליטית. סכסוכי חוגים שונים (הברואים, הכפריים, הפקידות, בני עבה⁵ ונושאי המשרות הסוריים, ישובי הצ'רקסים, ועוד...), והמתיחות הבלתי פוסקת כמעט ביחסים עם "השכנים" הצרפתיים שבסוריה. לתוך איזה סכסוכים מסוכנים נקלע לעתים פיק, אגב מלוי תפקידיו אפשר לראות, למשל, מתוך המקרה הבא.

המנהיג הסורי אברהים חנאנו נמלט מסוריה לעבה⁶.י. ממשלת עבה⁷ פנתה לנציג אנגליה, מר אברמסון, וביקשה להקל על חנאנו את הנסיעה למצרים. לא הנציג ולא פיק ידעו מה פיבו של האיש, והם נתנו לו מכתב למזכיר הראשי של ממשלת א"י. אולם משמרת א"י ידעה מיהו, וכשנודע לה שהוא מתאכסן

במלון הלכה לשם ואסרה אותו על מנת להסגירו לשלטונות הצרפתיים. למחרת היום, כשהלך פיק לתומו בשוק רבת-עמון, התנפלו עליו כעשרים איש, מזוינים כרובים ואיימו עליו שירצחוהו נפש אם לא ישתרר מיד את מנהיגם אברהם חנאנו. לאנשים אלה הצטרף מיד המון רב שנפגף בסכינים בידיהם, כתנועות מפורשות, שהוכיחו לפיק מה צפוי לו. פיק הובא לרחבה והוקף. כפשע היה בינו לבין המות. פתאום בא בדהרה אחר מקציני הלגיון כשאקדחו בידו וצעק אל ההמון שאם יעזו מישחו להתקרב יותר אל פיק יירה בו. ההמון התחיל מסתער על פיק, הקצין ירה מאקדוחו והרג אחד — והיתר נתפזרו בבהלה. בזה תמה הפרשה.

הקצין שהציל את חיי פיק, פואד סלים, הוסיף עוד לשרת ב"לגיון" כשנתיים. אח"כ הצטרף אל המורדים בסוריה — וב-1926 נהרג שם, בלחמו נגד הצרפתים.

מקרה זה מדגים יפה את הסכנה המתמדת שבה שרויים שליחי מדיניות אירופית במזרח, בבואם במגע עם המון מסוער. תכופות קורה הדבר ל א כ ו נ ה. יללת המון משולהבת, האצבע המונחת על ההדק הדרוך גלחצת אף שלא במתכון והיריה הראשונה מתירה את כל כלי האש שלהמון. כך נספה הקולונל ליצ'מן בעיראק, בקרב אנשים אשר כבדוהו ואהבוהו. כך נרצח הקולונל סגוא ע"י ידידיו, אולאד-עלי, במדבר לוב; וכך נספו הקפיטן פרגוסון מהשרות הסודני. ובזמן מאוחר יותר — קונסול בריטי בעיראק, קרבנו של אספסוף שהוסת ע"י השמועה כי אסון-המכונית של המלך — הוא תעלולי האנגלים.

בשנים ראשונות וקשות אלו של עצוב המדינה וארגון כוח הכפחון שלה, נעזר הרבה פיק, לדברי ג'רוויס, ע"י היחסים ההוגנים שבינו לבין האמיר — שאף הוא חדש היה בארץ ואנוס היה להלחם עדיין על מעמדו. בלעדי שתוף זה, — אם כי לא נעדרו בו גם חילוקי דעות — לא היה פיק מצליח להחזיק מעמד.

* *

עם התחדש כוח ה"לגיון" ניתן לפיק לחשוב על חיסול פרשת אל-קורא (ראה לעיל), אשר אנשיה סרבו לשלם פיצויים בעד ההרוגים והסוסים של ה"לגיון". תקיפותם ינקה גם ממסורה על גודר תורכי שהושמד בשעתו ע"י תושבי אל-קורא *) והיא שהגבירה אף את פחדם של אנשי הלגיון מפני נסיון מחודש להשתלט על חבל זה. פיק החליט לבצע את המסע במינימום של קרב ואבידות. במאי 1929 יצא הלגיון כולו מעמאן, והגיע למפרק בערב (מרחק 55 קילומטר). משם הלכו לרמתה ולאירביד, בה הצטרפו אליהם שתי מכוניות משורינות של חיל האויר — לתכלית פסיכולוגית בלבד, כי שטח אל-קורא לא יצלח לרכב-ממוגע. פיק ריכז ברמתה את שייכי הסביבה, שהיו וראי מצטרפים אל אנשי אל-קורא לו היה הלגיון גינת, ואלה הלכו לפני הסוסים בדרך לאירביד — ומנעו ע"י כך בעד כל יריות ממארב. הדרך מאירביד ללב אל-קורא הצתה את כפר

* גם בא"י יש מסורה דומה, על הדיפת פלוגה תורכית (שבאה לשם גבית מס) ע"י הכסריים של אום-אל-פחם, בצפון הרי אפרים. — המער.

מזר, אך היא עברה בנאי מוקף גבעות ובה שלח פיק פלוגת הפגנה בלכד. עיקר כוחו הלך בלילה בשביל-הרים, דרומית ממזר, לכפר פאיבה. עם שחר, כשעמד הלגיון על הרבם, ראה מלמטה את הכפר שנעזב כאלו. אך משמר-סיור אשר נשלח לשם נתקבל באש רובים חזקה. זו פסקה כשחוסל צרוד-פצצות מאוידון של חיל-האוויר, אך נתחדשה בחלוף המפוס. בינתים החלו זורמים בחזרה אנשי השבטים ששמרו קודם על דרך מזר. אש הלגיון לא עצרתם. אך כאשר כונו כלי היריה אל עדר הכפר שרעה בשכנות — השפיע הדבר. הכפריים נכנעו. למחרת היום התקדם החיל (ושוב — על פני רכסים, ולא בעמק) אל כפר כפיה, ולאחר פגיעת-תותח בביתו של השיר הראשי — נכנעה הסביבה כולה. כבוד ה"לגיון" קם לתחיה, וממשלת עבר-הירדן הקימה למעשה את שלטונה באזור. ברור מאילו הלחץ לגבי השמוש בגבעות לדכוי מרידות-הרים כאלו.

* *

ובינתים קרבה אל גבולות עבה"י סכנה אחרת, חמורה יותר, מן החוץ. מאז ומתמיד היו הוהאבים מנג'ד, יותר מכל קבוצת שבטים אחרת, מפילים את אימתם על שכניהם, בערב בכלל, ובזמן האחרון — בעבה"י. חדורי קנאות דתית החלו מתנפלים על איזורי הספר ונהגו באכזריות בתושביהם, שהם בעיניהם כ"כופרים", בשל הזדקקם למבק ולקפה. אחת ההתנפלויות האלו אירעה בקיץ 1922. ימים מספר לפני זה, בשוב פילבי, נציג אנגליה בעבה"י אז, מסביבת ואדי-סרחאן שם לב לסימן שגשרם בחומת חורבה רומית — והיה זה "וזם" (סימן שבטי) של שבט אניזה — הגמנה עם השבטים הלוחמים של הוהאבים. מיד הודיע לממשלה שסימן זה מבשר פשיטה קרוכה. אולם הפקידים, ערבים מהמשכילים, לא ידעו להחשיב את הסימן המשונה הזה, מעשה קוים, וחצאי-מענף. אכן, לא עברו ימים מרובים וההתנפלות בוצעה. ראש ממשלת עבה"י מסר לפיק על שמועות ברבר פשיטת הוהאבים. פיק ופילבי יצאו עם מכוניות משורינות, — ובכפר הקטן, תניב, כ-15 קל"מ ממאעון, ראו 45 גופות של גברים וגשים מבני השבט בני-סחר, בעלי הכפר. הוהאבים — התכוננו להמשיך במסע ההשמדה והביזה, ואף לתקוף את הבירה ואת האמיר עצמו. אלא שבמקרה פס אוירון מעל מקום ההתנפלות. ובחשבם שהאוירון בא להתקיפם נעלמו לתוך המדבר. שבט בני-סחר רדף אחריהם, הרג אחדים מן המאסף, ובתוך השלל שנפל בידיו היה דגל והאבי ירוק-אדום עשוי בד קאליקו (מתוצרת ששון את שותפיו בכומבי וגושא סימן-המסחר), ועליו כתובת באותיות לבנות — האני-מאמין של האימפלאם (דגל זה הוגש אחר כך שי ע"י האמיר לנציב העליון בא"י, סר הרברט סמואל, כפי שהיה תוארו אז).

מחשש התנפלויות נוספות בקשה ממשלת עבה"י רשות מאת ממשלת א"י לכבוש את ואדי-סרחאן, כתרים בפני חדירת הוהאבים, כי בדרך זו, לאורך שורת המעינות, היו באים הפושטים וראש הוואדי הוא כ-80 קל"מ בלבד מ-עמאן. משהתמהמה ממשלת א"י להשיב דבר, ארגנה ממשלת עבה"י בעצמה חיל-משלוח מאלף פרשים בדוים, בצרוף מאתים איש מהלגיון הערבי, בפקודו

של פיק. אולם המנות לבדוים חולקו יום לפני התחלת הפעולה. ולמחרת הופיעו במקום הנועד רק כעשרים מהם. "כי לאחר שקבלו את המנות שוב לא ראו צורך לכתת רגליהם מאה מילין במדבר כדי לאכלן, שהרי יכלו לעשות זאת במקומותיהם..." אחדים מהלגיונרים היססו אף הם בשל אכזריותם הנודעת של הוואכים וטענו כי נשכרו לשרת בעבה"י בלבד. בהשפעת פיק יצאו כולם והגיעו לכאף, כפר גידח בצדו המזרחי של ואדי-סרחאן, שם בנה פיק מצודה קטנה, והשאיר חיל-מצב. לצערו לא צויד החיל בתחנת אלחוט מפלמלת, למען בשר על פשיטות מתקרבות, וזה מטעמי חסכון...

בשנת 1923 היתה ארץ עבה"י בכל רע מבחינה כספית. "רבוי פקידים בעלי משכורת גבוהה, הקצבות לראשי הבדוים ותמיכה למורדים הסורים, הביאו את המדינה לידי פשיטת רגל כמעט". משום כך הפסיק משרד המושבות את תשלומי ההקצבה השנתית להחזקת "הלגיון הערבי", עד הנהגת סדר חדש בעניני הכספים... אחרי דין ודברים ממושכים עם ממשלת אנגליה לא ראה פיק דרך לפניו אלא לתת "לחמש מאות איש מהלגיון חופשה על מנת לפטרם אחר כך". זה השפיע על השלמונות, "כמכת חשמל" וההקצבה שולמה מיד.

* *

גם זינוגו של הלגיון היה לבעיה קשה, כי בריטניה, שפירנסה אותו בקצבתה, לא נשאה באחריות ציונית. ובמשך עשר שנים, לערך, נגזר על פיק להשתמש ברובים ומכונות-יריה גרמניים ישנים, מהשלל התורכי — עד שבא מומחה לגשק של חיל-האוויר ופסל את כולם, כמסוכנים למחזיק בהם, ואזי סופקו רובים בריטיים חדשים.

קשה מענין הרובים היתה השגת החרבות לגונדות הפרשים. הקצינים (התורכיים לשעבר) של הפרשים תבעו חרבות דוקא, אם כי פיק מען שלפי תפקידו של חיל זה אין הוא בעצם, אלא חיל-רגלים רכוב. ואלה דברי פיק: "מאז נוצרה מכונת-היריה לא החשבתי גשק קר. תמיד שנאתי פרשים מתייהרים בחרבות, המונים את עצמת חטיבותיהם לפי מספר הסיפים תחת למנותה ברובים. אין זו אלא הוכחה, כי גמנע מאיש צבא סדיר לקלוט מושגים חדשים". במחסני החיסול הצבאיים של א"י לא מצא פיק חרבות. בקהיר זכה ב-150 "טולורים" הודים (חרבות פרשים מזרחיות מעוקמות), ובזול — אך לא היה בכך אלא כדי ציוד גונדה אחת. יותר מזה לא היה במחסן הבריטי במצרים, אלא שמועה שמע פיק, כי ישנם חרבות למכירה בצבא המצרי, ואמנם במצודת קהיר מצא 150 חרבות מהמיפוס הצרפתי. הוא רכש אותן ורק כעבור זמן מה גילה כי היו אלו חרבות מציודו של צבא נפוליאון, מלפני 125 שנה...

* *

חידוש ההקצבה הבריטית, אשר נזכר לעיל, לא היה בו עדיין כדי לשפר את המצב בכלל. הפלחים, הנוחים יותר לשאת במסים, סבלו תחת עול הגובה.

ביחוד הרגישו כעול זה שבטי אדואן, השוכנים בין הירדן ובין אס-סלמ, עד עמאן. בשמחים אשר ממזרח להם נמשכות אדמותיהם של בני-סחר. ג'רוויס מעיר, כי חמתם של בני אדואן בשל ההפליה בהטלת המסים עלתה ביחוד לאחר ששיחררה הממשלה את בני-סחר, בעלי ההשפעה במדינה, מתשלום מסים. 200 איש מזויגים, ובראשם שולטן-אדואן, הלכו אל עמאן ודרשו מן האמיר לסלק מכו-נות-היריה שכוונו אליהם מארמונו, וקבלו מאת חברי הממשלה הבטחות בדבר הקלות, אך משנסתלקו — לא תוקן דבר. ולבסוף, נודע שוב כי 500 מבני אדואן, נושאי נשק, קרבים לעמאן, להתקיפה. הממשלה נבהלה ודרשה עזרה מאת חיל-האוויר. 2 מכוניות משורינות, בלזית 250 פרשים ו-200 רגלים מה"לגיון" יצאו לקראתם. המכוניות הקדימו מאד ונמצאו עומדות בתוך תוכו של האויב. בני אדואן הקיפון, והחלו יורים בהם — וכיון שאנשי המכוניות שכחו מרוב חפזן להעלות עליהן את דפני השריון — לא יכלו לפעול אלא מעט ובקושי נסתלקו, אם כי מספר ערבים נהרגו באש מכוונת היריה. בכל זאת התפזרו בני אדואן בלילה. כי העובדה שיחידה בריטית השתתפה בקרב — גזלה מהם כל תקווה להצליח במלחמתם, אשר חשבוה למלחמה בממשלתם בלבד; כי לא קיוו לעמוד בפני ממוסים ורכב שריון.

באותו זמן חזר פיק מחופשתו באנגליה. נודע לו כי הממשלה, בתורת עונש לשבט אדואן על התנגדו למסים, התירה לבני-סחר לפשוט בו. פיק מצא את מדיניותו, מדיניות ספוח הפלח, הפוכה על פיה, ואת הכדוי — פושט בהיתר. הוא השיג מיד את ביטולו של חלק מהמס, ואת ריסונם של בני-סחר. אך אנב ענינים אלה גברה עוד יותר המתיחות אשר בינו לבין אנשי הממשלה (גולי סוריה, שרובם מחוגי מפלגת האיסקתלאל) כי המתיחות שביניהם לבינו חלה לא רק על ענינים פנימיים שצוינו כאן (ואשר יכלו לגרום, כפי שמעיד ג'רוויס, לא רק להתמרמרותם של בני-אדואן, אלא אף לזו של כלל האוכלוסיה המיושבת שבעבר-הירדן), אלא גם על היחסים עם השלטון הצרפתי בסוריה. ולא רפתה המתיחות עד שהשיג פיק מן האמיר הסכמה לדרישותיו — ובין אלו היתה גם זו של פיטורי כמה קצינים מ"הלגיון" ובתוכם — קולונל ("קיס" קס") אחד ושלושה מיורים (בימבש"), אשר סבור היה כי אין לסמור על נאמנותם. מחמת כל הדברים האלה היתה האווירה מחושמלת למדי. אך קור-רוחו של פיק עמד לו במבחנים אלה — ויצא מהם בשלום.

מאורע אחד שהסעיר את חיי עבר-הירדן היה בקורו של המלך חוסיין ב-1924. בהגיעו לעקבה יצאו כמעט כל תושבי עסה"י לחלק לו כבוד או להגיש לו תלונות.

כשחזר פיק מקבלת פנים זו של המלך לרבת-עמון מצא את שליה ממשלת א"י שבא להזמין את חוסיין לירושלים. אולם הופל עליו לראוג לכך שהמלך לא יקבל את ההזמנה, כי בקורו בירושלים היה עלול לגרום אי נעימות, מחמת מנהגו אז להתערב בשאלות פוליטיות, גם כשלא היה בידיו להשפיע על פתרון למעשה. האמיר עבד-אללה העריך את עמדת השלטונות בירושלים וידע לפנוע

את קבלת ההזמנה. גובחותו של חוסיין ברבת-עמון גרמה גם שם למבוכה רבה. הוא התנהג כאילו היה שליט בארץ ואילו האמיר אינו אלא בא-כוחו. אין לשער מה היה בסופו של דבר אלא השתלשלות המאורעות בתורכיה. מוסטפה קמאל (אתא תורק) במל אז את החליפות. מיד מיהר חוסיין וחזר למכה, כדי להכריז עצמו לחליף, — ובזה העביר את מרכז המתיחות הפוליטית לשטח אחר...

בעזוב המלך חוסיין את עבה"י גברה תסיסת הלאומיים הקיצוניים (ממפלגת „איסתקלאל" שהתגברה שוב בממשלה), המכוונת נגד צרפת. פיק עשה כל מה שהיה ביכולתו כדי להרחיק את הפעילים שבהם מן הארץ, אולם כל מאמציו לא הועילו לו, לרברי ג'רוויס, להסיר ממנו את חשדותיהם של הצרפתים שידו בחתירה נגד השלטון הצרפתי בסוריה. בקשר עם כמה פעולות, אשר בריטניה נאלצה אז לאחוז בהן כדי להשפיע על הרכבה של ממשלת עבר-הירדן, מעיר ג'רוויס: „מעניין הדבר, שלא לומר מברח, לעמוד על המאורעות המתרחשים מוזמן לזמן במזרח התיכון והמצריים את התערבותו של הצבא הבריטי בכל המאורעות האלה, ואחת היא אם קרו בא"י, עיראק, עבה"י או במצרים, רגילים להאשים את בא-כוח בריטניה במקום כשותף למעשה וכיוצא. לא רק תושבי הארץ הנדונה מאמינים בכך, אלא גם הממשלות הזרות, ואף הצבא הרחב באנגליה עצמה, בעוד שלאמתו של דבר נלחם בא-כוח אנגליה במקום בכל מרצו נגד התערבותו הבלתי-אמצעית של כוח בריטי... אחת התכונות המציינות את האנגלי היא שמירת אמונים, ואם מחובתו לשרת ממשלה זרה, יעשה זאת מתוך מסירות קפדנית ובמידה כזאת שמתקבל רושם כאילו הפך לאנטי בריטי. ועוד משהו — משטח פרואי יותר: הלא קריאה להתערבות בריטית כמות כהודיה בכישלון; ואנשים אלה נתמנו מתוך הנחה כי יצליחו למדיניות שלא תהיה נזקקת לשימוש בכוח; ואם יהיה צורך בכך בסופו של דבר, הלא כדאי יהיה לנסות בא-כוח בריטי אחר, מתוך תקווה שמא יצליח יותר"... לזכותו של פיק קובע ג'רוויס שהוא הסגיר תכופות עבריינים פוליטיים לשלטונות הצרפתיים בסוריה ואילו הצרפתים גמנעו מלהסגיר עבריינים פוליטיים לממשלת א"י גם אם אלה נאשמו במעשי רצח.

* *

תביעתו של חוסיין לביטול החריפה מאד את הנגוד שבינו לבין אבן-סעוד, וסכנתם של הוהאבים הפושטים בנגדוד גברה גם כלפי חיג'אז וגם כלפי עבה"י, נחלתו של בן-חוסיין. „ממשלת עבה"י ידעה את הסכנות מערב המרכזית, את אפשרות הופעתם הפתאומית של חמשת עד עשרת אלפים פרשים, על סוסיהם וגמליהם... אך חסרה היכולת לסירוב-פטרולים בדרך ואדי-סרחאן, המתחיל בג'אוף, בלב ערב-הסעודית". בבוקר אחד הוחרד פיק, ברכבי דרומית לעמאן, ע"י יללות נשים וילדים: „אחואן, אחואן!" (כשם „האחים" כונו שבטי הוהאבים שהתלכדו בברית מיוחדת לשם הפצת דתם — אם כי מנהגם בשבטים האחרים לא היה מנהג אחים כלל). כי חיל-גמלים והאבים עלה על תניב, הרג

רוב תושביה, ונע לעבר עמאן. פיק חדר אל תחנת חיל-האוויר, וביקש להפעיל מטוסים ומכונות-שריון. כן הזעיק את אנשי הלגיון ל"הכז". בינתיים סם עצמו באוירון-סיור, לצד דרום. מאיים יהיה מראה הפולשים — מישור נרחב, מכוסה שפעת רוכבי-גמלים. קבוצה אחת עסקה בביות חותו של ערבי נוצרי, כ-8 ק"מ מעמאן, ואך רובם התקרמו, בחזית פרושה, כמה קל"מ רחבה, בצעד-הגמלים המהיר, והדגלים הירוקים-אדומים עליהם. טבח היה צפוי לתושבי עמאן כעבור רגעים לא רבים.

אבק הלבין מצפון ומכונות-השריון נראו זונקות בדרך, אך השטח שעל פניו התקרמו אנשי-השבטים היה במרחק כמה מאות מטרים ממזרח לדרך, ולא דרך למעבר המכונות. אלא שאותו רגע הופיעו המטוסים והטילו שורת פצצות בסורים הקדמיים של הגמלים המתקרמים. גמלים ורוכביהם כרעו וקו-המערכה הארוך נופץ כולו והמחנה נצטופף פנימה, כמטרה נוחה עוד יותר למטוסים החוזרים להפצצה נוספת. ולאחריה פתח ההמון כולו דוהר, — אך לא מזרחה, לשטח המבוותר, כי אם „מתוך שירוף שלא יאומן“, דרומה, על פני מישור ג'יזה החלק, קילומטרים ארכו, מקום אידיאלי לכלי-מנוע. למרחק קילומטרים דהרו המכונות, בקו מקביל להמון הרוכבים הצפוף, או בתוכו ממש, או לפניו — כשהשטח החלק מאפשר מאפשר כיוון-אש מדויק. כשדללו הכדורים בחגורות מכונות-היריה פעלו עוד אנשי המכונות ברובים. בשוב המכונות לקסרקס, לחדש את תחמושתן, הופיעו פרשי הלגיון, שהספיקו עוד לחסל כמה קבוצות מפגרות של רוכבים, ואף לשבות מהם, בריאים ופצועים. משחזרו המכונות לא יכלו עוד להדביק את האויב: כה רבה היתה מהירות נסיגתם של הוהאבים. בתוך הגאיות המסולעיים שמעבר למישור ג'יזה לא היתה למכונות האפשרות לדרוף אחרי ה„אחואן“.

על פני המישור היו מוטלים 500 חללים, פצועים, אוכפים, רובים ופגרי גמלים לרוב. נלכדו חמשה דגלים ונלקחו כ-600 שבויים. מאז הובטחו גבולות עבה-י-בדרום ובמזרח, והוהאבים לא ניסו עוד להתגרות במטוסים ובמכונות-שריון.

התברר כמובן, שהפושטים עברו בדרך כאף שבראש ואדי-סרהאן — ולא ניסו לכבשה, כי מהרו לעמאן — אך מאין אלחוש לא יכול היה חיל המשמר להזהיר את עמאן על הפלישה. דוגמה ל„חסכון העולה ביוקר“... בדרכם נתקלו ה„אחואן“ בפלוגה מה„לגיון“ — והרגו את אנשיה עד אחד, מבלי להחיות נפש. היה זה המבחן הצבאי החמור ביותר שנאלצו לעמוד בו כוחות-המגן של עבר-הירדן, והוא בישר, בצורה נעלה על כל ספק, לא יזוה גורמים של כוח צבאי ושל תרבות תכנית תהא מעכשיו ההכרעה — ואפילו במלחמה מדברית. תפקידו של פיק היה בעיקרו — שמירת הבטחון בתחומי עבה-י פנימה. ואילו התקפות הוהאבים על עבה-י נהדפו ע"י כוחות בריטיים. רק ב-1930 הוטל על מיור גלאב (כפי שכבר צוין לעיל) ליצור כוח מיוחד, הוא גדוד-המדבר, לשמירת הבטחון על גבולות הארץ. ואמנם מצטיין מיור גלאב, אשר שירת מאז

מלחמת-העולם הקודמת ב"שירות הפוליטי לעיראק", בתכונות המכשירות אותו לתפקיד זה. מעטים הם השולמים כמוהו בלשון הערבית, בכתב ובדבור. נוסף על כך הוא נחשב לאחד המומחים הגדולים בחוק הברוי. את ידיעותיו אלו רכש לו במשך שנים רבות בזמן כהונתו באזור הגבול של עיראק-ערב-הסעודית. מתוך מגע מתמיד עם השבטים הכיר לדעת את מנהגי הברויים וחוקיהם. בציינו את הכשרתו של מיוזר גלאב לתפקידו — עומד ג'רוויס על שני יסודות עיקריים של החוק הברוי, המבדילים בינו ובין החוק הכללי: החוק הברוי אינו מכיר כמעט את המושג של מעשה פלילי. רצח, למשל, אינו נחשב לענין פלילי. עוונתו של הרוצח הוא שגזל מהנרצח את כוחו ואוננו, משום כך מטיל עליו החוק רק עונש כסף או שוה כסף, פרט למקרים שקרובי הנרצח עושים דין לעצמם לפי המנהג המדברי של נפש תחת נפש. היסוד השני בחוק הברוי הוא שלא רק העבריינין אחראי למעשהו אלא כל השבט שהוא נמנה עמו. במקרה שהעבריינין לא בא על ענישו נפרעים משבטו. יסוד זה נובע מחיי הנודדים במדבר. העבריינין יכול תמיד להמלט למקום שיר החוק לא תשיגהו. מידת הכנסת-אורחים הנהוגה במדבר אינה מבדילה בין צדיק ורשע. כולם נהנים ממנה וחוסים בצלה.

בפרק האחרון של ספרו דן ג'רוויס בעמדת עבה"י כלפי המאורעות בא"י ב-39-1936. את העובדה שמדינת עבה"י נשארה בכללה שקמה הוא מיחס למאמציו של פיק, שידע תמיד לשמור על הבטחון הצבאי, גם בזמן שהופרע בארצות השכנות. בעמדו על הגורמים למאורעות עצמם מסתמך ג'רוויס על דברי ג'ורג' אנטוניוס בספרו התעמולתי "התעוררות הערבים": גרמו לכך הסכנה שהיתה צפויה לערבים ליהפך למעוש עקב הגירתם ההמונית של יהודים בשנות 36-1933, והתעמולה הנמרצת שהציונים מנהלים בעולם כולו, בנגוד לערבים שאין להם כל אמצעי תעמולה.

הקורא, המכיר את גישתו האוביקטיבית של ג'רוויס, בספריו הקודמים, לבעיות הנוגעות בעולם הערבי, מופתע מסמיה זו ומהסתמכותו על דברי תעמולה שהעובדות מטפחות על פניהם. עוד יותר תמוה הדבר שג'רוויס, הכותב את ספרו בימי המלחמה נגד ה"ציר" הנאצי-הפשיסטי, אינו מזכיר את פעולותיהם של סוכני ה"ציר" בחלק זה של העולם והשפעתם על המהומות בארץ. הוא מעריך את הישגי הישוב. אולם גם הערכתו מעורבת בנתינת דופי בישוב, המבליט, כאילו את הישגיו הבלתי מופרזת, דבר שהיא לצנינים בעיני אחרים ומעורר את רוגזם וקנאותם.

בהאשמה זו מסתמך ג'רוויס על הסופר היהודי-האנגלי לואיס גולדינג, המקטרג בלשון זו על יהודי אנגליה, שאינם מצניעים לכת ומפריזים בהתבלטותם בעיני האנגלים...

בסכמו את פעולותיו של פיק בעבה"י מציין ג'רוויס שבמשך שמונת השנים הראשונות של כהונתו הצטמצם פיק בארגון הלגיון הערבי, בדכוי מרידות קלזה בעבה"י עצמו ובמניעת הדירתן של תנועת-מרד או כביש שהתחוללו בארצות השכנות. פעולות אלו נטלו ממנו את האפשרות להתמסר לשפורים בשטח הכל-

כלי. ואכן לא נשתנה המצב הכלכלי של עבה"י מיסודו. מבחינה זו עמד בעיני המצב הקודם: משמר כלכלי פאודלי-למחצה מצד אחד, ומשמר שבמי-ברזי, — מצד שני. השפור היחיד בשטח הכלכלי שחולל פיק בעבה"י היה תקן הדרך הרומאית העתיקה מעקבה על פני קיר-מואב לעמאן, כ-30 קילומטר ממערב לג'תיב השיירות הרגיל, אשר לידו עוברת גם מסילת-הברזל החיג'אזית. בן תקן כמה תעלות-השקאה עתיקות, שאיפשרו את הרחבת השטח המעובד. לדרך עקבה-עמאן נודעת גם כיום חשיבות רבה מבחינת הבטחון, היות והיא מאפשרת לצבא לרדוף במכוניות אחרי הברזים הפושטים לתוך הישוב, וברזים אינם נוהגים לפשוט אם יודעים הם שאפשר להדביקם במהרה.

בראשית 1939 סיים פיק את תקופת כהונתו בעבה"י והחליט לשוב לאנגליה לאחר שנעדר ממנה כשלושים שנה בשירות בארצות המזרח השונות. ואם את כניסתו לעבה"י לפני כעשרים שנה ליותה איבתם של השבטים, הרי היתה יציאתו משם מלווה בהפגנות אהדה והוקרה של אותם השבטים, הנהנים מהסדר והבטחון שהקים בשטח הנושב ובמדבר.

קול. בורדו

מערכת-התבור

(לפי תאור צרפתי של מסע-נפוליאון)

„מסעו הסורי“ (כפי שמכנה אותו ההיסטוריוגרפיה הצרפתית) הנועז של נפוליאון מחכה עדיין לתאורו ההולם, אך הקורא העברי ימצא ודאי ענין גם בהרצאה של פרק היסטוריה צבאית צרפתית, בנוסח מסורתי שלה, מתוך פרשה זו. הרצאתו של הקול. בורדו על מאורעות-המלחמה בא"י בשנת 1799 יבשה למדי. הוא ממעט כאן בתאור המסיבות האוביקטיביות בהן התנהל מסע-הצרפתים, אינו עומד הרבה על הרכבם ותכונותיהם של הצדדים המתנגשים. עם זאת עשויים כמה מפרטי הספור לעורר מחשבה וחילופי-הסבר. סימון — ולו גם סתמי — של תנועות צבא אלו על פני מפה המוכרת לנו כל-כך, במקומות שכל שביליהם נהירים לנו, מעורר בידים ממש לראיה מציאותית יותר של הארץ כוירת התנגשויות, — ואם גם המדובר בתנאים של ימים-עברו ובתכניקה צבאית ותחבורתית אשר כבר רחקנו ממנה מאוד. אפילו תרשימי-המפות הפרימיטיביים למדי, שמימי המשלחת הבונפרטית, עם שמות המקומות המסורסים במקצת, יש בהם כדי להחיות במשהו את תמונתו של מסע-הכבושים האקזוטי ההוא שעבר על פני שטחים הידועים לנו כיום מקרוב כל כך.

ותוספת-ענין יש בכך שהקרב העיקרי במסע זה, לרגלי התבור, נערך באותם המקומות עצמם בהם התנגשו בשעתם שבטי ישראל בגייסות יבין, מלך חצור, בימי ברק ודבורה. והלא תאורם של הקרבות הקדומים ההם ניתן פעם לקוראי „מערכות“ (ראה „מלחמת דבורה וברק“, מאת ש. טולקובסקי, „מערכות“ א').

תורכיה התכוננה להריק על מצרים שני מחנות: האחד היה עתיד לעבור דרך סוריה ולעלות על קהיר; השני, שרוכו ברודוס, יערוך נחיתה לצד אלכסנדריה, בעזרת האנגלים. בונפרט מחליט להקדים ולצאת נגד הצבא התורכי מסוריה, כדי